

ЗАСТОСУВАННЯ ЗБРОЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФАКТОР

Катеринчук І. П., Катеринчук О. І.

Метою статті є визначення психологічних факторів застосування зброї поліцейськими під час виконання ними професійних обов'язків. Досліджено сутність та психоемоційну природу готовності працівника Національної поліції до застосування вогнепальної зброї у визначених законодавством випадках. Проведено аналіз психологічних аспектів готовності працівника Національної поліції до застосування вогнепальної зброї. З урахуванням зарубіжного досвіду, правового регулювання питань застосування поліцейськими зброї та наукових розробок вітчизняних вчених зроблені висновки щодо необхідності подальшого ґрунтовного дослідження психологічних аспектів вказаної проблематики.

Автори зазначають, що працівник поліції приймає рішення про застосування зброї в умовах складного психоемоційного напруження. З точки зору психології наголошується про наявність психологічної стрілецької готовності поліцейського до застосування вогнепальної зброї. При цьому, до складових стрілецької готовності поліцейського до застосування вогнепальної зброї відносять: знання правових засад застосування вогнепальної зброї; обізнаність щодо тактико-технічних характеристик вогнепальної зброї; вміння швидко приймати рішення в умовах невизначеності; постійна бойова готовність; навички швидкого реагування на небезпеку.

Наголошено, що готовність працівника Національної поліції до застосування вогнепальної зброї у визначених законодавством випадках, є важливим психологічним фактором, що суттєво впливає на результативність виконання працівниками поліції своїх функціональних обов'язків та забезпечення особистої безпеки. Така готовність являє собою стійкий психоемоційний стан поліцейського, обумовлений наявністю певного досвіду, знань та навичок з одночасною можливістю реального їх застосування.

Ключові слова: вогнепальна зброя, емоційний стан, застосування зброї, Національна поліція, психологія.

Katerynychuk I. P., Katerynychuk O. I. Use of weapons by police officers: a psychological factor

The purpose of the article is to determine the psychological factors of the use of weapons by police officers during the performance of their professional duties. The essence and psycho-emotional nature of the National Police officer's readiness to use firearms in the cases defined by the law have been studied. An analysis of the psychological aspects of the National Police employee's readiness to use firearms was carried out. Taking into account foreign experience, legal regulation of the use of weapons by police officers, and scientific developments of domestic scientists, conclusions were drawn regarding the need for further thorough research into the psychological aspects of the specified problem.

The authors note that a police officer makes a decision to use a weapon under conditions of complex psycho-emotional stress. From the point of view of psychology, it is emphasized that the policeman is psychologically ready to use firearms. At the same time, the components of a policeman's marksmanship readiness to use firearms include: knowledge of the legal principles of using firearms; awareness of the tactical and technical characteristics of firearms; the ability to quickly make decisions in conditions of uncertainty; constant combat readiness; skills of rapid response to danger.

Readiness is considered in direct connection with the mental functions of the individual. In order to ensure the effectiveness of professional activity, the formation of the mental state of the individual is necessary. Readiness is defined as a special state, a holistic manifestation of personality, occupying an intermediate position between mental processes and personality properties.

It was emphasized that the readiness of the National Police officer to use firearms in the cases defined by the law is an important psychological factor that significantly affects the effectiveness of police officers in performing their functional duties and ensuring personal safety. Such readiness is a stable psycho-emotional state of a police officer, due to the presence of certain experience, knowledge and skills with the simultaneous possibility of their real application.

Key words: firearms, emotional state, use of weapons, National Police, psychology.

Постановка проблеми та її актуальність. Євроінтеграційні спрямування сучасного розвитку України обумовлюють наявність обов'язків стосовно впровадження європейських стандартів у національне законодавство. Це стосується й питань організації службово-бойової діяльності Національної поліції України. Безсумнівно, одним з проблемних питань діяльності Національної поліції України є застосування зброї поліцейськими під час виконання ними службових обов'язків. Багаторівневість цієї проблематики обумовлюють її актуальність та своєчасність. Зокрема, за нашим переконанням, суттєве значення відіграє визначення психологічних факторів застосування зброї поліцейськими під час виконання ними професійних обов'язків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На теперішній час проблемним аспектам застосування працівниками поліції сили та вогнепальної зброї в площині наукових розробок присвячені праці С.В. Албула, Є.Ф. Бахчевана, Т.С. Вайди, Ю.Р. Йосипіва, О.Т. Ніколаєва, В.Є. Рудницького, В.М. Синенького, О.І. Тьорло, О.М. Цільмак, Г.Х. Яворської та ін. Разом із тим, аналіз питань щодо визначення психологічних факторів застосування зброї поліцейськими під час виконання ними професійних обов'язків потребує подальших наукових розробок. Метою цієї статті є визначення психологічних факторів застосування зброї поліцейськими під час виконання ними професійних обов'язків.

Виклад основного матеріалу. Службово-бойова діяльність сил охорони правопорядку у демократичних державах завжди перебувала під чіткою нормативно-правовою регламентацією. Крім цього, саме службово-бойовій діяльності підрозділів поліції притаманний особливий психологічний супровід. Як свідчить компаративний аналіз, у країнах ЄС розроблено значну кількість нормативно-правових актів у цьому напрямі - «Кодекс поведінки службовців органів правопорядку», затверджений резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 17.12.1979 р. № 34/169 [1, с. 5]; резолюцію Парламентської Асамблеї Ради Європи № 690 (1979 р.) «Про Декларацію про поліцію» [1, с. 6]; «Європейський кодекс поліцейської етики», схвалений Комітетом Міністрів Ради Європи від 19.09.2001 р. [2, с. 197], Резолюція восьмого Конгресу ООН з попередження злочинності та поведіння з правопорушниками (1990 р.), яка затвердила Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання пра-

впорядку [4]. Норми зазначених міжнародних правових актів містять приписи про те, що поліцейські при виконанні своїх функціональних обов'язків повинні використовувати ненав'язливі засоби до вимушеного застосування сили або вогнепальної зброї. Вони можуть застосовувати силу і вогнепальну зброю виключно у тих випадках, коли інші засоби виявилися неефективними [1, с. 7-8]. У всіх випадках, коли застосування сили неминуче, працівники поліції зобов'язані: проявляти стриманість в такому застосуванні сили та діяти, виходячи з тяжкості правопорушення; зводити до мінімуму спричинення шкоди; забезпечувати надання медичної допомоги пораненим особам в найкоротший термін; забезпечувати негайне повідомлення родичів або близьких поранених осіб про такі факти. У будь-якому випадку умисне застосування вогнепальної зброї із смертельним результатом може мати місце лише тоді, коли воно абсолютно неминуче для захисту життя [5; 6, с. 211].

Застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї чинний Закон України «Про Національну поліцію» відносить до поліцейських заходів примусу (ст. ст. 42-46) [5]. При цьому, застосування вогнепальної зброї є найбільш суворим заходом примусу. У виняткових випадках поліцейський може застосовувати вогнепальну зброю: для відбиття нападу на поліцейського або членів його сім'ї, у випадку загрози їхньому життю чи здоров'ю; для захисту осіб від нападу, що загрожує їхньому життю чи здоров'ю; для звільнення заручників або осіб, яких незаконно позбавлено волі; для відбиття нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, конвої, житлові та нежитлові приміщення, а також звільнення таких об'єктів у разі їх захоплення; для затримання особи, яку застали під час вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину і яка намагається втекти; для затримання особи, яка чинить збройний опір, намагається втекти з-під варті, а також озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожують життю і здоров'ю людей та/або поліцейського; для зупинки транспортного засобу шляхом його пошкодження, якщо водій своїми діями створює загрозу життю чи здоров'ю людей та/або поліцейського. Разом із тим, застосування вогнепальної зброї без попередження допускається:

1) при спробі особи, яку затримує поліцейський із вогнепальною зброєю в руках, наблизитися до нього, скоротивши визначену ним відстань, чи доторкнутися до зброї;

2) у разі збройного нападу, а також у разі раптового нападу із застосуванням бойової техніки, транспортних засобів або інших засобів, що загрожують життю чи здоров'ю людей;

3) якщо особа, затримана або заарештована за вчинення особливо тяжкого чи тяжкого злочину, втікає із застосуванням транспортного засобу;

4) якщо особа чинить збройний опір;

5) для припинення спроби заволодіти вогнепальною зброєю [5].

У всіх цих випадках, як стверджують науковці, працівник поліції має прийняти рішення про застосування зброї в умовах складного психоемоційного напруження [3, с. 157]. З точки зору психології, науковці стверджують про наявність психологічної стрілецької готовності поліцейського до застосування вогнепальної зброї [3, с. 157]. При цьому, до складових стрілецької готовності поліцейського до застосування вогнепальної зброї відносять: знання правових засад застосування вогнепальної зброї; обізнаність щодо тактико-технічних характеристик вогнепальної зброї; вміння швидко приймати рішення в умовах невизначеності; постійна бойова готовність; навички швидкого реагування на небезпеку.

Необхідно наголосити, що у наукових працях у галузі психології вченими по різному розкривається сутність поняття «готовність». На їх думку, «готовність» це: суттєва ознака установки, яка виявляється у всіх випадках поведінкової активності суб'єкту; специфічний стан, в основі якого покладено установка особистості до виконання певної діяльності, спрямованої на задоволення її актуальної потреби [2, с. 198]; своєрідне «налаштування» суб'єкту на майбутню діяльність [3, с. 159]; пристосування можливостей особистості для успішних дій в даний момент, внутрішнє налаштування особистості на певну поведінку при виконанні задач, установка на активні та цілеспрямовані дії; цілеспрямований вияв особистості, що містить у собі її переконання, погляди, ставлення, мотиви, почуття, вольові й інтелектуальні якості, знання, навички, уміння, установки, налаштованість на певну поведінку [6, с. 117]; властивість особистості, що розвивається в результаті накопичення життєвого досвіду, який базується на формуванні позитивного ставлення до даної діяльності, усвідомлення мотивів і потреб [7, с. 111]; функціональний стан, котрий сприяє успішній діяльності та забезпечує її високий рівень; комплекс мотивів, знань, умінь та навичок, особистісних якостей, що є передумовою будь-якої цілеспрямованої діяльності, її регу-

ляції, стійкості та ефективності; складне, багатоаспектне особистісне утворення, що охоплює функціонально пов'язані між собою та такі взаємоумовлені компоненти, як мотиваційний, когнітивний, операційний та особистісний [8, с. 243]; первинна фундаментальна умова успішного виконання будь-якої професійної діяльності, стан підготовленості, в якому організм налаштований на дію чи реакцію, стан мобілізації всіх психофізіологічних систем людини, які забезпечують ефективне виконання певних дій [7, с. 183].

В цілому, готовність розглядається в безпосередньому зв'язку з психічними функціями особистості. Щоб забезпечити результативність професійної діяльності, необхідно формування психічного стану особистості. Готовність визначається як особливий стан, цілісний прояв особистості, що займає проміжне положення між психічними процесами і властивостями особистості, тобто як функціональний стан, «фон», на якому відбуваються психічні процеси, виявляються процесуальні якості, безпосередньо значимі для діяльності [3, с. 158].

За твердженням сучасних науковців, стрілецьку готовність поліцейського до застосування вогнепальної зброї необхідно класифікувати:

1) за часом:

- короткочасна стрілецька готовність - налаштованість працівника Національної поліції щодо застосування вогнепальної зброї протягом кількох годин (наприклад, під час проведення слідчої (розшукової) дії - огляду);

- тривала стрілецька готовність - налаштованість працівника Національної поліції щодо застосування зброї протягом доби (чергування слідчого);

- постійна - налаштованість працівника Національної поліції щодо застосування зброї у будь-який час, за будь-яких обставин у необхідних, передбачених законом випадках;

2) за обсягом:

- повна стрілецька готовність - налаштованість працівника Національної поліції на правомірне застосування зброї, приведеної в бойову готовність;

- часткова стрілецька готовність - налаштованість працівника Національної поліції до швидкого приведення зброї в бойову готовність;

3) за формою:

- очікувана стрілецька готовність - поступова налаштованість працівника Національної поліції до стрільби у необхідних, передбачених законом випадках;

- раптова стрілецька готовність - стрімка налаштованість працівника Національної поліції до застосування зброї [3, с. 158].

Висновки. Аналізуючи точки зору сучасних науковців, за нашим переконанням, готовність працівника Національної поліції до застосування вогнепальної зброї у визначених законодавством випадках, є важливим психологічним фактором, що суттєво впливає на результативність виконання працівниками поліції своїх функціональних обов'язків та забезпечення особистої безпеки. Така готовність являє собою стійкий психоемоційний стан поліцейського, обумовлений наявністю певного досвіду, знань та навичок з одночасною можливістю реального їх застосування.

Література

1. Албул С.В. До питання імплементації у національне законодавство міжнародних стандартів застосування сили та вогнепальної зброї поліцією. *Актуальні проблеми професійної підготовки поліцейського: матеріали круглого столу* (26 жовтня 2016 р., м. Одеса). Одеса: ОДУВС, 2016. С. 5-11.

2. Albul S. European standards of the use of force in the activities of the National Police of Ukraine. *Eastern European Studies: Economics, Education and Law: Proceedings of the International Scientific Conference. Volume I, June 7-8, 2018.* Burgas: Publishing House FLAT Ltd-Burgas, 2018, p. 286. p. 197-200.

3. Дьорова О.М. Деякі проблемні аспекти професійної підготовки працівників кримінальної поліції щодо формування психофізичної готовності до застосування заходів примусу. *Правові та організаційно-тактичні засади оперативно-розшукової діяльності Національної поліції України: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конфе-*

ренції (м. Одеса, 29 жовтня 2021 р.). Одеса: ОДУВС, 2021. С. 157-159.

4. Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку : Резолюція восьмого Конгресу ООН з попередження злочинності та поведення з правопорушниками (27 серпня-7 вересня 1990 р., Гавана, Куба). [Електронний ресурс]. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_334.

5. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

6. Тактико-спеціальна підготовка працівників Національної поліції: навчальний посібник / С. В. Албул, О. І. Тьорло, Ю. Р. Йосипів, В. М. Синенький та ін. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 480 с.

7. Цільмак О.М. Психологія особистості: тексти і методики: навчальний посібник / уклад. Л.К. Велитченко, О.М. Цільмак. Одеса: Букаєв Вадим Вікторович, 2008. - 209 с.

8. Яворська Г.Х., Рудницький В.Є. Професійна готовність до дій в нетипових ситуаціях у працівників особового складу спеціального підрозділу ОВС України. *Наука і освіта.* 2013. № 1-2. С. 241-244.

Катеринчук І. П.,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри вогневої підготовки
факультету підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції
Одеського державного університету внутрішніх
справ

Катеринчук О. І.,
студентка другого курсу факультету психології
Одеського національного університету імені
Мечникова І.І.